

Els Fets de Maig de 1937 a la regió de Girona

JOSEP CLARA

Durant la setmana que va del 3 al 8 de maig de 1937, els carrers de Barcelona van ser escenari de la lluita sagrant que comportà més de 200 morts i que enfrontà dues estratègies polítiques davant la guerra, la revolució i la concepció de l'Estat. En una banda hi havia la CNT-FAI i el POUM, i a l'altra, el PSUC, la UGT, la policia estatal i una part del govern de la Generalitat.

Per als primers, la revolució social que havia seguit a l'alçament militar donava sentit a la guerra contra el feixisme, però notaven també que els governs central i autonòmic frenaven el moviment revolucionari dels primers mesos. La CNT, especialment, no es resignava a la pèrdua d'influència i de poder, i bàsicament el mantenia en àrees de defensa, ordre públic i economia, que havien resistit a les reformes de la Generalitat.

La tensió que enfrontava el PSUC i la UGT amb la CNT-FAI, per una banda, i amb el POUM, per l'altra, s'aguditzà els darrers dies d'abril. Els carrabiners aconseguiren de restablir la sobirania de l'Estat a les fronteres i de substituir les patrulles de control, i als enfrontaments de la Cerdanya (Bellver i Puigcerdà) s'afegí encara l'assassinat de Roldan Cortada, dirigent de la UGT, la qual cosa enverinà les relacions dels partits i sindicals. Però allò que precipità finalment la lluita interna dins la Barcelona republicana fou l'ocupació de la Central Telefònica, controlada a la pràctica per la CNT-FAI. L'ordre, sortida de la conselleria de seguretat de la Generalitat, pro-

L'ESPURNA
 Primer, guanyar la guerra... però, abans esclafar la Revolució.
 Heus, ací, la consigna del P.S.U.C., Estat Català i del filo-feixista Artemi Aiguader.

PORTAVEU DEL POUM I DE LA J.C.I. A LES COMARQUES GIRONINES

Segona Epoca. Any II. Núm. 145. Girona, dimecres, 5 de maig de 1937. EDICIÓ DE LA TARDA Franqueig concertat

ALS TREBALLADORS DE GIRONA COMPANYS:

Quan després de nou mesos de guerra implacable contra el feixisme assassi, començaven les forces obreres a reure coronada la seva gesta heroica pels èxits en tots els fronts, uns insensats, veritables incontrolats, persistint en llur tasca provocativa contra les essències de la revolució-- qui sap si amb objectius inconfessables--han intentat enfrontar el poble treballador amb els companys de la Guardia d'assalt i de la Guardia Nacional Republicana, companys nostres en les jornades glorioses del 19 de juliol i següents.

Un altre objectiu dels miserables provocadors ha estat l'enfrontar els treballadors de la C.N.T. amb llurs germans de la U. G. I., seguint la política contrarrevolucionària del P.S.U.C., Estat Català i el sector filofeixista d'Artemi Aiguader, els quals, a hores d'ara, tenen les mans xopes de sang proletària.

Treballadors de Girona! Companys de les forces d'Ordre Públic! No us deixeu arrossegar a l'abim on voldrien llengar-nos els provocadors.

En aquestes hores greus cal que apremem els nostres rengles i que afirmem l'autèntica unitat revolucionària del poble treballador.

Obrers de la C.N.T.! Obrers de la U.G.T.! Prou vessament de sang, si no és per a defensar la causa de l'emancipació proletària, que ens pertany a tots per igual.

Demaneu el càstic dels responsables!

Demaneu la destitució d'Artemi Aiguader i de Rodríguez Salas!

Demaneu la depuració dels Cossos d'Ordre Públic, per tal que quedin nets d'elements enemics del proletariat!

Demaneu el dret dels treballadors a defensar, ells mateixos, la revolució!

Demaneu un Poder autènticament obrer i revolucionari!

Per l'esclafament del feixisme i el triomf de la revolució proletària:

VISCA LA UNITAT OBRERA!

Per l'Agrupació Anarquista (F. A. I.)

Per les Joventuts Libertàries

Per la F. C. de Sindicals Unics (C. N. T.)

Per C. E. del P. O. U. M.

Per C. L. de la J. C. I.

Els Secretariats,

INEXPUGNABLE

Visca la unitat obrera revolucionària!

CRÒNICA DIÀRIA per JOAN QUER

L'ESGLÉSIA ROMANA CONTRA ELS CÀTOLICS

Amb molta del bombardej de Durango, el President del govern d'Euzkadi, senyor Aguirre, va transmetre un telegrama al Pape, apellat a la seva pontificat i encertadora per tal que la pobla, en el cel del país base no fos assassinada per la barbàrie feixista. Poca dies després l'afectat

"L'Espurna", portaveu del POUM a Girona, del dia 5 de maig de 1937.

A l'esquerra, una barricada del maig de 1937 a Barcelona. A sota, Frederica Montseny i Joan Garcia Oliver, membres destacats de la CNT i ministres durant el govern de Largo Caballero.

vocà la resposta defensiva dels anarco-sindicalistes, a la qual se sumà el POUM, que ja s'havia manifestat per la constitució d'un govern obrer i camperol, que afirmés el nou ordre revolucionari.

La capital de Catalunya es cobrí de barricades, de sang i de dolor enmig de la guerra civil. Per als uns es tractava de salvar la revolució; per als altres de controlar l'ordre públic i de guanyar la guerra abans de fer la revolució. La lluita acabà el 7 de maig, després que el govern de València decidís que els dos ministres de la CNT —Frederica Montseny i Joan Garcia Oliver— acudissin a Barcelona i hi fossin enviades nombroses forces d'ordre. Els revolucionaris havien perdut la batalla ¹.

Ja sabem que allò que succeeix a Barcelona sempre té d'alguna manera repercussió a la resta del país. Si els fets del 19 de juliol de 1936 representaren el triomf de la causa governamental i republicana a tot el Principat, el ressò i les conseqüències dels Fets de Maig de 1937 també superaren l'àmbit territorial de Barcelona i de la seva comarca.

Cruells inclou alguna referència als successos enregistrats a Tarragona, Tortosa i a la comarca de Vic, però és totalment imprecís quan parla de les terres gironines: "A Girona i a les seves comarques tampoc no hi va passar res, malgrat tenir-hi un gran domini els anarquistes i els poumistes, particularment a la mateixa ciutat de Girona" ².

Per bé que la incidència global del moviment de maig resta per estudiar a les contrades de Girona, podem afirmar que es produïren topades armades a l'Alt Empordà i que en altres indrets, com Girona i

AGUSTÍ CENTELLES

Figueres, hom notà moviments i mobilitzacions que en menor escala també revelaren l'expansió d'uns sentiments i d'una manera diferent d'entendre el conflicte bèl·lic i la revolució.

Però a molts altres municipis no passà res d'anormal. A Olot, per exemple, el consell municipal acordà —el 5 de maig— de publicar un pregó fent avinent que es responsabilitzava de l'ordre públic i que estava disposat a mantenir-lo. "Al consell municipal —anunciava— els representants de tots els partits polítics i organitzacions sindicals estan perfectament identificats per a continuar, ben units, la lluita contra el feixisme; que tots els ciutadans olotins han de mostrar-se igualment units (...); que tots els ciutadans han d'abstenir-se de censurar ni de criticar cap de les organitzacions del front popular antifeixista i que qualsevol conducta que no s'ajusti al que resta exposat serà castigada amb la màxima severitat" ³.

Figueres i Girona

A la capital de l'Alt Empordà, l'ajuntament quedà format sense la participació d'Esquerra, Partit Socialista Unificat i UGT. Segons l'acta de la sessió extraordinària del 7 de maig, aquestes organitzacions i partits no volgueren prendre al seu càrrec l'administració municipal com ho indicava el comitè comarcal de defensa, i en conseqüència llurs càrrecs van ser atorgats interinament a la CNT i el POUM, que designaren quatre representants més dels que ja hi tenien ⁴.

En la versió d'Alexandre Deulofeu, representant de l'Esquerra, allò va ser una expulsió, i foren amenaçats per no secundar les propostes de la CNT-FAI. La Unió de Rabassaires, que d'antuvi tampoc no hi estava d'acord, s'hi avingué finalment per no perdre la representació en el consell municipal. "La nostra expulsió de l'Ajuntament —escrivi Deulofeu— anà acompanyada

Front de la Joventut Revolucionària

TREBALLADORS!! Alerta i arma al braç!

La contrarrevolució especialment personificada pels senyors *estates* del *sic* i per la burocràcia dirigent de la U. G. T. preté la realització d'un cop de força per tal d'eliminar les organitzacions autènticament revolucionàries, que amb llur bena i herència barregen el pas al feixisme en les memorables jornades de juliol.

No n'hi ha prou que els nostres germans de la F. A. L., de la C. N. T. i del P. O. U. M. retrocedin amb llur este profetoria la *Flaga Roja* de Catalunya i a pèl demostren amb llur coses i derrota la feix militarista. No n'hi ha prou que no dis i altre dia, als fronts de Guerra s'organitzin aquestes condicions en nom de la *Revoltada Social*.

No n'hi ha prou que llurs dirigents més desfastos siguin, avui, heretals estiguts per la metralla dels *cuquis* de França. Hitler i Mussolini.

No n'hi ha prou que la transigència hagi presidit la nostra conducta.
La Contrarrevolució exigeix encara més. Preté imposar nos el retorn a la situació anterior al 19 de Juliol, amb *barques*, *torratines*, *scaparrats* i *pantes* de història.

Preté l'abandonar nos de la vida pública, presentant nos davant el poble de Catalunya com una provocadora i *servel* d'intercessió estranya a la classe treballadora.

El Front de la Joventut Revolucionària no està més disposat a consultar actituds i campanyes d'aquesta mena, i fa *voluntat* a tot hom al seu decidit i ferm propòsit de barrar el pas a la contrarrevolució en marxa.

Dempeus, treballadors revolucionaris!

Dempeus, els Comitès de Defensal

Dempeus, el Front Obrer Revolucionari!

Dempeus, l'esperit del 19 de Juliol!

Companys de les forces d'Ordre Públic:

El P. B. U. C., Estat Català i sector feixista d'Armeni Aiguader, preteneu utilitzar vos de cap de turc. Molt de vos tres també sou revolucionaris, i el vostre deure per tant és al costat de l'autèntic proletariat revolucionari.

Treballadors revolucionaris, concentreu-vos immediatament als vostres *estates* socials.

Visca el Front de la Joventut Revolucionària.

Visca la C. N. T. i la F. M. I.

Visca la U. G. T.

Visca el P. O. U. M.

Visca la Revolució Social.

TREBALLADORS!! ALERTA I ARMA AL BRAÇ!

El Comitè Local.

Una proclama
característica de
"L'Espurna".

al carrer amb una manifestació de força. Foren emplaçades metralladores pels carrers i per les sortides de Figueres, i els ciutadans eren escorcollats. Tot feia l'efecte d'un cop imminent" ⁵.

Pel que fa a la ciutat de Girona, *L'Autonomista*, òrgan de l'Esquerra, escrivia el dia 5 de maig: "Malgrat de veure's al carrer algunes exhibicions de personal i d'armes, no va registrar-se el més lleu incident; el treball no va interrompre's i no va sentir-se ni un sol tret, donant un exemple de serenitat, de seny i de vertadera actuació antifeixista. La circulació als carrers va ésser normal, observant-se només la inquietud natural per les notícies esquemàtiques que de tant en tant escampava la ràdio". El mateix diari, l'endemà, donava compte que pels carrers circulaven patrulles de milicians armats i fins i tot dos tancs. Hom havia aixecat parapets a les entrades de la població i es controlaven els cotxes que hi passaven. S'havia practicat alguna detenció i del local d'Estat Català n'havia estat tret el mobiliari. "Tothom —afegia— es pregunta el perquè de tot això, essent la nostra ciutat una de les més pacífiques de totes les de Catalunya i d'Espanya".

La crònica dels incidents que, el dia 6, inserí *L'Espurna*, portantveu del POUM, reafirma alguns detalls i n'aporta d'altres:

"El dimarts, al matí, es vegé molta activitat a tots els centres obrers de la nostra ciutat. Semblava que la lluita a Barcelona s'havia generalitzat.

Ahir, molts treballadors circulaven per la ciutat, arma al braç.

Als estatges de la CNT i del POUM acudiren gran nombre d'obers, desitjosos de conèixer detalls dels successos i posar-se al servei dels Comitès respectius.

El centre del PSUC continuà amb les persianes tirades.

Al vespre es registrà un lleuger incident. Uns vailets empaitaren els sacs de sorra de les voltes de la Plaça de la República i els traslladaren a l'estatge social del PSUC. La intervenció de les patrulles obreres obligà als responsables a tornar els sacs al lloc d'origen.

A la tarda, els obrers revolucionaris construïren algunes barrica-des a les entrades de la ciutat.

Ahir, a les cinc de la tarda, les patrulles juveniles complimentant un acord del C.L. del Front de la Joventut Revolucionària impediren la sortida de "Front" (òrgan del PSUC) com a resposta a una manxeta del dia anterior en la qual qualificava d'incontrolats els obrers en armes.

A les onze de la nit, tingué lloc una important reunió a Casa Ciutat, on totes les organitzacions coincidiren en la necessitat de mantenir l'ordre a Girona.

Cal destacar dos manifestos que foren profusament repartits: un signat per la CNT, la FAI, el POUM, les J.J.LL. i la JCI; l'altre, pel Front de la Joventut Revolucionària.

Avui, al matí, les patrulles obreres han procedit a la clausura del local social de la delegació d'Estat Català a Girona.

El proletariat gironí continua alerta".

Cadaqués i el Port de la Selva

Les poblacions de les comarques gironines on els Fets de Maig assoliren la major violència foren Cadaqués i el Port de la Selva.

A Cadaqués, el dia 6, un grup de tres individus amb un milicià de la costa substituïren l'ajuntament constituït d'acord amb el decret de la Generalitat per un altre sense Esquerra ni UGT, i sí milicians de la costa. Amb mesures de terror es procedí a desarmar gent de l'esquerra i es feren tancar bars i cafès a les deu de la nit. Hom efectuà registres domiciliaris i s'incautaren màquines d'escriure i fotogràfiques, i també d'altres objectes. A les onze de la nit es feren unes detencions: els afectats van ser traslladats al Passeig de la República, on foren assassinats.

En aquest acte resultaren mortes cinc persones, entre elles un milicià natural de Palafrugell (Guillem Morató), el mestre Tasis i dos regidors de l'ajuntament. Resultà ferit Manuel Rahola, que pogué fer-se escapol enmig de la confusió.

Al Port de la Selva els enfrontaments produïren cinc víctimes —pel cap baix—, i més de cent persones —militants del Partit Socialista Unificat i d'Esquerra— fugiren espordides cap a França en embarcacions de pesca. Benet Benjam, industrial, pogué escapar i salvar la vida després d'haver-li disparat més de trenta trets; romangué dos dies amagat en una vinya ⁷.

També a Roses hi hagué moviment, però segons la premsa "no ha passat res més que el comitè de milicians ha substituït l'ajuntament" ⁸.

Cantallops i Orriols

A més a més dels enfrontaments protagonitzats pels milicians de la costa, a les poblacions del litoral, els Fets de Maig van anar acompanyats d'actes de terror a poblacions de l'interior, on trobà la mort gent de Cassà de la Selva que s'hi movia circumstancialment.

Per una denúncia presentada per familiars de desapareguts a la primeria de maig del 1937, el jutge d'instrucció de Figueres acompanyat dels seus ajudants i del metge

forense es traslladà —els darrers dies de juliol o els primers d'agost de 1937— a un bosc proper al castell de Requesens, on fetes les excavacions pertinents foren trobats tres cadàvers, que van ser de Norbert i Ramon Metge, de Cassà de la Selva, i de Joan Juanola, de Campmany⁹.

El cementiri clandestí d'Orriols aparegué a la vista el mateix maig de 1937. Segons declaracions efectuades pel jutge Vidal Letcha, encarregat especial d'aquest cas i dels del Port de la Selva i Cadaqués, "al mig d'un camp, als voltants d'Orriols, un grup de població que pertany al municipi de Bàscara, els dies 5 i 6 del mes en curs foren assassinats tres homes. Dos d'ells, anomenats Jaume Brangueret i Tas (sic) Andreu, foren detinguts i sostrets del cafè d'un Centre d'Esquerra de Bàscara, i l'altre anomenat Narcís Duran, junt amb n'Eugení Domingo, foren detinguts a la Jonquera; aquest últim l'havien ja baixat a la fossa destinada a enterrar-lo. Després d'haver-li disparat molts trets va poder fugir per casualitat aprofitant la foscor de la nit, perseguit pels qui volien assassinar-lo".

Tot seguit el jutge explicà que "aquests fets vandàlics, junt amb diversos robatoris, detencions, maltractes i amenaces sembla que han d'atribuir-se a un grup que dirigia un tal Genís Serrats (àlies Gaspar), el qual ajudat per dos o tres d'esperit sanguinari tenien sota la seva fèrula la resta de components del grup que cometia contínues salvatjades i tenia aterrida la comarca". Era el cèlebre i criminal comitè d'Orriols, que actuava fora de la demarcació. En obrir les fosses "on es suposaven enterrats els al·ludits cadàvers, se'n trobaren també d'al-

tres que no varen poder ésser identificats i, practicada l'autòpsia, va resultar que la seva mort datava d'uns sis mesos"¹⁰.

El supervivent de la tragèdia, per la seva banda, després d'haver corregut camps a través i de passar vint-i-dues hores amagat en un galló d'userda, comentà que ell i Narcís Duran havien estat detinguts a la Jonquera quan pretenien despatxar a la duana els dos camions d'aglomerats de suro fabricats a Cassà de la Selva. "Ens varen ficar en un auto" digué "i en el poble esmentat (Orriols) ens varen fer baixar. El primer ho va fer el meu company Narcís Duran, morint a l'acte d'un tret de fusell. En aquell lloc hi havia cinc cadàvers, cinc víctimes. Jo, en veure aquell quadre tètric, vaig fugir pensant que "dels que fugen algun se n'escapa". Em varen disparar varis trets i afortunadament no em varen tocar"¹¹.

A més a més d'aquests assassinats, el comitè d'Orriols es presentà a l'ajuntament de Bàscara, se n'endugué els llibres de caixa, les actes i altra documentació, i encara segellà la casa del poble i es quedà les claus. Com que l'alcalde d'ERC, havia estat amenaçat, un grup de veïns va tornar-se per fer-li guàrdia permanent. A Camallera es repetiren els actes de força, i fou sostret l'automòbil de què se servia el consell municipal¹².

Conclusions

A les comarques gironines, els enfrontaments de maig tingueren el seu paral·lelisme, a escala menor, i se centraren fonamentalment a l'Alt Empordà, on pel cap baix moriren una vintena de persones.

Aquestes violències i excessos, protagonitzats sobretot per militants de la CNT i milicians de la costa, comportaren moviments de gent armada, ocupació d'ajuntaments i assassinats de persones d'esquerra. Hom observa també el rebrotament de l'acció de comitès com el d'Orriols, que ja havien demostrat unes maneres terroristes i criminals durant els mesos que van del juliol al novembre de 1936.

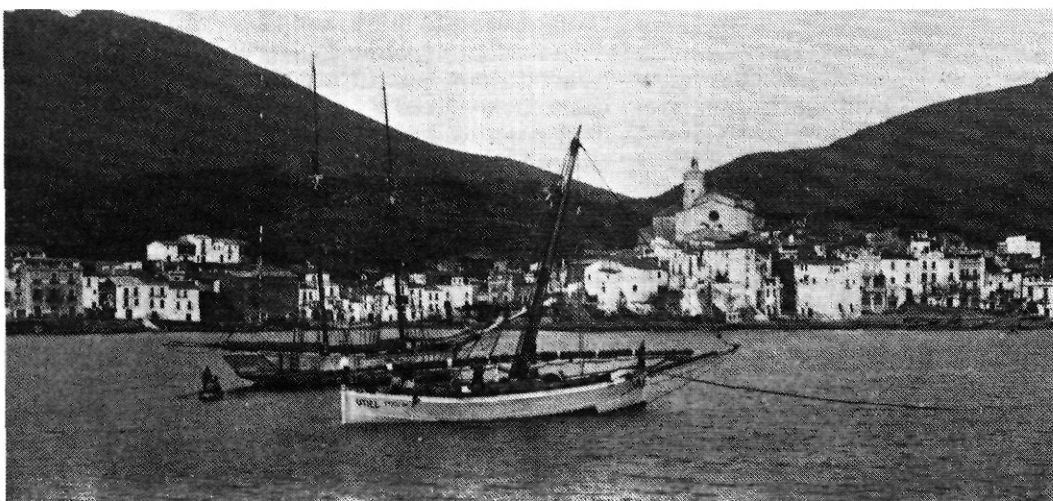
Tots aquests actes de força van ser denunciats per la premsa republicana, i les víctimes mortals aparegueren amb noms i cognoms als diaris¹³. Això no es veia durant els primers mesos de la guerra, en què els comitès posseïen una major parcel·la de poder sobre les poblacions. Però també és curiós de constatar que, després de la guerra, quan els ajuntaments de Cadaqués i el Port de la Selva organitzaren funerals pels veïns morts, les víctimes de maig hi figuren com a "caídos por Dios y por España vilmente asesinados durante la dominación roja" o "caídos en defensa de nuestra Santa Cruzada"¹⁴.

El sector popular predomina entre els caiguts el maig de 1937. Hi ha, per tant, una diferència notable entre aquests morts i els que s'enregistraren els primers mesos de la revolució. La lluita política hi queda millor reflectida que la social.

Les conseqüències dels Fets de Maig es feren sentir en la vida política, social i ideològica de tot el sector republicà, de manera que dins el període bèl·lic sovint es parla d'abans i de després de maig de 1937.

La crisi provocà el relleu de Largo Caballero per Negrín al govern de la República, i la Generalitat va veure restringides les facultats autonòmiques de què havia gaudit

AIAG

Els fets de maig van tenir una repercusió especial a Cadaqués, com també al Port de la Selva.

Víctimes documentades a les comarques gironines

Cadaqués

Pere Jordà Llorens	34 anys	ferrer
Guillem Morató	--	(milicià)
Nicolau Pomés Bertran	58 anys	bracer
Nicolau Pomés Moret	33 anys	telegrafista
Lluís Tasis Parnau	32 anys	mestre

Cantallops

Joan Juanola Sellas	34 anys	agricultor
Norbert Metge Valls	33 anys	taper
Ramon Metge Valls	26 anys	xofer

Orriols

Tomàs Andreu Aycart	59 anys	peó capataç
Jaume Brengaret Batllori	55 anys	peó caminer
Narcís Duran Carbó	38 anys	comerciant

El Port de la Selva

Benet Cervera Abras	55 anys	pescador
Joaquim Fàbrega Paltrés	--	pescador
Joan Fontclara Parés	39 anys	pagès
Rafael Llensa Rubiés	57 anys	comerciant
Antoni Oriol Puignou	57 anys	farmacèutic

des del començament de la guerra. La nova correlació de forces a Catalunya es caracteritza per la pèrdua d'influència de la CNT, la qual cosa juntament amb la persecució del POUM, acusat d'agent provocador al servei del feixisme, comportà la preeminència de l'Esquerra i el PSUC fins al final de la guerra.

En aquest sentit és il·lustrativa la crisi que afectà el consell municipal de Girona i la manera com fou resolta. El 25 de maig, l'Esquerra i el PSUC presentaren sengles propostes de censura contra el president i dos consellers-regidors, tots tres de la CNT, la qual cosa donà peu a un ple molt agitat que se celebrà dos dies després. De resultes d'aquesta acció, la CNT perdé la presidència del consell i permeté a l'Esquerra de recuperar-la i conservar-la fins al 1939¹⁵.

L'ordre públic, a mans de les forces estatals, i l'actuació dels tribunals de justícia també conegueren una nova etapa. Hom recollí una gran quantitat d'armes de la reraguarda i foren engarjolats molts individus dels comitès. Més de quaranta persones resultaren processades pels fets de Cadaqués i el

Port de la Selva¹⁶, i s'instruí sumari per l'actuació del comitè d'Orriols¹⁷. D'això, però, no pot pas inferir-se que després dels Fets de Maig triomfés la democràcia. Com afirma Cruells, "no es va acabar la persecució ideològica, i no ja contra els enemics del règim democràtic, sinó contra elements dirigents d'aquest mateix règim democràtic. Ens vam trobar amb un ordre públic més d'aparences que de realitats"¹⁸. El país vivia i patia les conseqüències d'una guerra civil, que havia adoptat unes dimensions internacionals i que acabaria amb la victòria del sector insurgent.

Josep Clara és historiador.

NOTES

1. Com a monografia sobre el tema cal citar M. CRUELLES, *Els fets de maig*. Barcelona, 1937. Barcelona, Joventut, 1970. L'aparició d'aquest llibre suscità una polèmica a Serra d'Or, en la qual intervingueren Coll i Alentorn, Pere Ardiaca i Pérez-Baró. Vegeu els números de maig, juliol, agost i setembre de 1971. El testimoniatge de G. ORWELL, *Homenatge a Catalunya*, Barcelona, Ariel, 1969, s'ha de considerar amb una certa circumspècció.
2. M. CRUELLES, *op. cit.*, p. 96.
3. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 7 de juny de 1937, p. 828.
4. Arxiu Municipal de Figueres, *Extractes de les Actes 1937*.
5. A. DEULOFEU, *Memòries de la revolució, de la guerra i de l'exili, Volum I, Figueres, Editorial Emporitàna, 1974, ps. 28-29*.
6. L'Autonomista, 11 i 14 de maig de 1937.
7. L'Autonomista, 11 de maig de 1937, relaciona els noms de les víctimes amb alguns errors. Vegeu també l'exemplar del 28 del mateix mes.
8. L'Autonomista, 12 de maig de 1937.
9. L'Autonomista, 2 d'agost de 1937.
10. L'Autonomista, 24 de maig de 1937.
11. L'Autonomista, 15 de maig de 1937.
12. L'Autonomista, 12 de maig de 1937.
13. Fins i tot es dedicà un comentari editorial a "La mort del mestre Lluís Tasis" (L'Autonomista, 15 de maig de 1937) i un acte d'homenatge (Front, 22 de juny de 1937).
14. Vegeu l'esqueja pagada per l'ajuntament de Cadaqués dins El Pirineo, 19 d'agost de 1939. La del Port de la Selva aparegué a Solidaridad Nacional, 1 de juny de 1939.
15. Vegeu el nostre treball "El personal polític de l'ajuntament de Girona (1936-1939)", dins Revista de Girona, 109 (1984), ps. 243-255.
16. L'Autonomista, 17 de juliol de 1937. També consta que el govern espanyol aconseguí l'extradició de França de Josep Trèmolis, que havia fugit de Cadaqués l'endemà dels crims i que havia estat detingut a Rodez (L'Autonomista, 3 d'agost de 1937).
17. El dia 20 de maig de 1937 vuit individus d'Orriols ingressaren a la presó de Girona: Guillem Sabater Ventura, Rosend Barbosa Cruset, Joan Cos Costa, Pere Batllori Salles, Joan Campistol Corretger, Genís Baró Costa, Narcís Masmartí i Josep Pujol Llauro (Arxiu Diocesà, Diari del Dr. Josep Casanovas, f. 114). Vegeu també el testimoniatge d'un altre capellà empresonat: "Qui ho havia de dir que aquesta gentota, per cert que dissortadament hi tinc un meu cosí, havia de fer-nos companyia. Els tenen en una aglomeració especial i els tracten a cuerpo de rei. De la fonda els porten cada dia una minestra extra i diuen que no poden estar gaire temps a presó. M'he acostat a la reixa de la seva aglomeració i puc parlar amb el Rosendo d'Orriols i alguns dels seus companys. Em diu, i els altres (ho) confirmen, que tots són molt bons nois, que són incapaces de fer el més petit mal a ningú, i que per això no creuen estar gaire aquí engarjolats" (Esteve JOU, *Memòries d'un gironí, inèdites*, f. 306). El Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 23 de juliol de 1937, publicà un anunci de requisitòria contra Genís Serrats, Enric Massanes, Joan Serra, Genís Puig, Ignasi Meler, Narcís Pujol i Joan Massanes, processats en el sumari instruït per assassinats, detencions il·legals, robatoris i altres delictes comesos a Orriols.
18. M. CRUELLES, "Els fets de maig", dins Serra d'Or, agost 1971, p. 34.